

De Sapstroom

van

een didactisch-ecologische
ontmoetingsplaats voor permacultuur

zomer 2023

21 juni 2023

zomertijd, een hoogtepunt

De zomertijd vangt aan bij de zomerzonnwende, dat wil zeggen wanneer de zon haar hoogste punt bereikt en de meeste uren licht geeft. Het sint-janskruid, dat een sterke binding heeft met licht, bloeit altijd op dit moment. Vanaf nu gaat de zon dalen en met haar de groei-kracht. Het hoogtepunt is bereikt, het lijkt nog enige tijd aan te houden, net als de warmte, maar gestaag vermindert het. Daarom stopt de oogst van rabarber en asperges op dit moment van het jaar. Zo krijgen ze de kans nog snel wat energie op te doen om volgend jaar opnieuw alles te kunnen geven. Vanaf augustus zijn de dagen duidelijk korter geworden en er is niet veel meer te zaaien op enkele groenten na. Vanaf nu tot eind september geeft de natuur al wat ze kan om daarna aan de voorbereiding van de winter te beginnen. Uiterlijk is er verval en aftakeling, maar ondergronds en via zaden, waarin de energie geconcentreerd is, wordt een nieuwe toekomst voorbereid.

Zo vergaat het ook de mens, als onderdeel van die natuur. Eens volwassen neemt de groei af, het fysieke hoogtepunt is bereikt. Het leven gaat verder met plannen en energie alsof er geen eind aan komt. Maar ervaringen laten hun sporen na, zowel ten goede als ten kwade. Eens de zomer van het leven voorbij, vermindert de fysieke vorm, er komen kleine haperingen. Mentaal gaat het vaak nog erg goed, als je maar tevreden bent met het nu, nog droomt van een betere maatschappij en ervoor gaat. Ook dat blijft belangrijk in de herfst van het leven: een betere toekomst voorbereiden.

Parallel daarmee loopt de geschiedenis van de mensheid en haar cultuur. Immers ook culturen kennen groei, bloei en verval. Verval gaat steeds gepaard met pijn en ongemak. We leven momenteel in een periode van verval van de gangbare Westerse cultuur. De vele crises die zich opstapelen tonen aan dat het hoogtepunt voorbij is. We moeten een nieuwe weg zoeken. Op naar een nieuwe geboorte! Maar ook geboorte gaat niet zonder pijn, dat weten vrouwen maar al te goed. Die nieuwe vorm moet goed voorbereid worden en daar proberen heel wat mensen momenteel aan te werken. Hier en daar is het duidelijk, maar veel gebeurt onder de radar, de maatschappij is er nog niet helemaal klaar voor. Ik denk vaak terug aan het *Keerpunt*, een boek van Frithof Capra uit de jaren '70. Daarin heeft hij het over het verval van de huidige westerse cultuur en de nauwelijks zichtbare voorbereiding van een nieuwe cultuur. Het duurt een hele tijd voor die zichtbaar wordt en dan is er de confrontatie met de cultuur in verval die zich kost wat kost wil handhaven. Het is een moeilijke tijd en dat weten we onderhand wel. Maar de nieuwe cultuur komt er onstuitbaar aan. Elke bijdrage hiervoor telt en heeft waarde, zo ook natuurlijk tuinieren en de boodschap uitdragen: zorgen voor de bodem is zorgen voor het leven. En bedenk: vele kleintjes maken een groot.

In dit nummer van de Sapstroom krijg je meerdere manieren aangereikt om zorg te dragen voor het leven in al zijn facetten: planten, dieren, de bodem ... Respect voor alle levensvormen is hierbij het allerbelangrijkste. In het dagdagelijkse leven, je voedingspatroon, je levenswijze, het heeft allemaal belang. Alles hangt immers aan elkaar vast. Het besef dat je bijdraagt aan een betere maatschappij waar het goed leven is voor alles en iedereen maakt een mens gelukkig.

Toen ik vijf jaar was, zei mijn moeder dat geluk het allerbelangrijkste was in het leven.

Toen ik op school zat, vroeg men mij wat ik later wou worden.

Ik schreef 'gelukkig'.

Ze zeiden me dat ik de opdracht niet begreep.

En ik zei hen dat ze het leven niet begrepen.

John Lennon

inhoudstafel

p. 2	zomertijd
p. 3	inhoudstafel
p. 4	winkel
p. 5	tuinbezoek
p. 6	rondleidingen: augustus en september
p. 7	fruit: Amerikaanse zwarte bes
p. 11	tuinbewoner, graag gezien of niet? koninginnenpage
p. 15	groente: warmoes
p. 18	kruid: echte heemst
p. 23	recept: kruidenmayonaise
p. 24	boekbespreking: <i>De wesp. De geheimen van een onmisbaar insect</i>
p. 25	tuinwerkzaamheden in een notendop, deel 1
p. 26	tuinwerkzaamheden in een notendop, deel 2 (vast gedeelte)
p. 27	kweken van waterkers
p. 29	uilen bij Yggdrasil
p. 31	planten en hun verhalen
p. 33	composteren
p. 35	mulchen in de zomer
p. 37	jaarprogramma
p. 38	jaarcursussen
p. 39	een stukje poëzie:
p. 40	De Sapstroom

winkel

Hoe bestellen ?

- U kan gewoon **tijdens de openingsuren langskomen**. Dan kiest u uit het aanwezige aanbod.
- U kan vooraf per e-mail **bestellen**. Op het afgesproken moment staat de bestelling dan klaar.

U kan zich inschrijven op yggdra.be/prognose, dan krijg je wekelijks op dinsdagochtend het aanbod en de prognose van groenten en fruit.

Het is interessant voor alle partijen als je zoveel mogelijk vooraf bestelt, ten laatste donderdagavond 21.00 u. Dan kan Frank veel gericht inkopen, jij hebt wat je wenst en hij heeft niet teveel overschotten.

Tel. Frank Anrijs: 0468/ 17 75 86

E-mail: winkel@yggdra.be

tuinbezoek

Rondleiding

Een rondleiding in de tuin van Yggdrasil kan op afspraak, alle dagen behalve op zondag. Een rondleiding duurt ongeveer twee uur en is bedoeld als eerste kennismaking met permacultuur. Nadien is er gelegenheid om iets te drinken als men dat wenst.

Wie graag met een groep een geleid tuinbezoek wil brengen aan Yggdrasil kan hiervoor een afspraak maken. Prijs: 110,00 euro (BTW inbegrepen) bij minimum 10 aanwezigen. Bij minder aanwezigen is de prijs 150,00 euro.

Individuele bezoeken zijn niet mogelijk, behalve op de door ons georganiseerde rondleidingen.

Omdat er ondertussen zoveel te zien en te vertellen is, organiseren we vijfmaal per jaar een thematische rondleiding.

Voor 2023 resten nog:

19 augustus: kennismaking met permacultuur door Marc van Hummelen (volzet)

23 september: wat planten voor ons doen door Lucrece Roegiers

21 oktober: energie in de tuin door Marc van Hummelen

Rondleiding 19 augustus 2023

Kennismaking met permacultuur

Tijdens een wandeling door de tuin van Yggdrasil (2, 17 ha) kan u kennismaken met permacultuur. Er zijn demonstratietuinen met diverse soorten bodembedekking, poelen, vlechtwerken, een takkenril, kleinschalige waterzuivering, zelfpluktuin voor (klein) fruit, composttoilet in een gebouwtje dat opgetrokken is in leem en houtblokken, kruiden- en groentespiraal, insectenhotel, stapelmuurtjes, strobalengebouwtje ...

Rondleiding 23 september 2023

Wat planten voor ons doen

Al wandelend door de gehele tuin staan we stil bij wat (alle) planten voor ons betekenen op de meest uiteenlopende manieren. We beseffen het meestal niet hoe afhankelijk we zijn van planten voor zowat elk facet van ons leven. Je zal na deze rondleiding met andere ogen kijken naar planten en naar je tuin en het kan je houding tegen over planten sterk veranderen.

Praktisch

Voorzie kledij aangepast aan het weer dat voorspeld wordt, we zijn immers overwegend buiten.

Een rondleiding loopt van 10.00 u. tot ongeveer 12.00 u.

De rondleiding kost € 7,00 per persoon.

Er kunnen maximum 25 personen deelnemen.

Inschrijving via de webwinkel: <https://yggdra.be/portfolio/rondleidingen-september/>

Bovenaanzicht Yggdrasil ↓

fruit: Amerikaanse zwarte bes

Hou

Amerikaanse zwarte bes

Ribes odoratum

Herkomst en naam

Deze bessenstruik is afkomstig van Noord-Amerika, waar hij op rotsachtige kliffen en oevers van beekjes groeit.

De naam ‘Amerikaanse zwarte bes’ zegt iets over de herkomst van de plant en over de vrucht. De wetenschappelijke naam *Ribes* is ook de naam van de familie en bevat meerder soorten bessen zoals aalbessen en kruisbessen. De term *odoratum* verwijst naar de geurige bloemen.

Soms wordt *Ribes aureum* vermeld als synoniem, maar in *Plants for a Future* wordt dit als een andere plant beschouwd, maar die erg gelijkend is.

Het ras Idaho is het meest productieve.

Portret

De Amerikaanse zwarte bes is een doorlevende, bladverliezende struik, die 2,5 meter breed en hoog kan worden. De struik groeit vanuit een penwortel, en ontwikkelt daarnaast veel horizontale wortels.

Het is een eerder wild groeiende struik met een losse structuur. Vooral in vochtige grond maakt hij gemakkelijk ondergrondse uitlopers die ruim rond de struik uitkomen.

De bladeren zijn drie- tot vijflobbig en grof getand.

Hij gaat vroeg bloeien, meestal eind april, begin mei met geurige, felgele bloemen.

Hij valt op zowel door zijn kleur als door de aangename geur die hij verspreidt. Er staan zowel mannelijke als vrouwelijke bloemen aan dezelfde struik.

Na bestuiving ontwikkelt zich een ronde, groene bes die tot een centimeter doorsnee kan zijn. De rijping gebeurt langzaam waardoor de bessen pas rijp zijn na de cassis en de aalbessen, meestal eind juli of in de loop van augustus. Ze zijn pas lekker als ze glanzend zwart zijn, voordien smaken ze wrang. In de herfst verkleuren de bladeren rozerood. Een reden waarom hij als sierstruik wordt aangeplant.

Standplaats

De Amerikaanse zwarte bes is goed winterhard tot ongeveer -25°C en hittebestendig. De struik is niet kieskeurig wat grondsoort betreft, hij houdt van vocht maar niet van natte voeten, de grond moet goed waterdoorlatend zijn. Hij groeit graag in volle zon, maar lichte schaduw is ook goed, maar dan draagt hij minder bessen. Hij is niet gevoelig voor zeewind en luchtverontreiniging.

Gebruik

De bessen zijn lekker als ze goed rijp zijn. Je kan ze rauw eten, maar ze zijn ook geschikt om te verwerken. De bloemen zijn eetbaar, je kan ze toevoegen aan sla. Het blad is bruikbaar voor thee.

Functie in de tuin

De Amerikaanse zwarte bes is een sierlijke struik die vooral in de lente en in de herfst sierwaarde heeft. Als vroege bloeier is hij interessant voor bijen, vlinders en andere insecten op zoek naar voedsel. Vogels zijn verlekkerd op de rijpe bessen.

Laat hem dicht langs een pad groeien en bloeien en hij verwelkomt je met een overvloed aan bloemen. Een geurige wolk prikkelt aangenaam de neus in het voorbijgaan. Later kan je in het voorbijgaan van zijn bessen genieten.

tuinbewoner,
graag gezien of niet?

Koninginnenpage
Papilio machaon

Verspreiding en habitat

De koninginnenpage heeft een heel groot verspreidingsgebied. Ze komt voor in noordelijk Afrika, in Europa, Azië en het noordelijk deel van Noord-Amerika. De laatste jaren komt ze ook steeds meer voor in Nederland, waar ze tot de jaren 1990 enkel ter hoogte van Maastricht te vinden was. In tegenstelling tot heel wat vlinders die steeds minder voorkomen, neemt de koninginnenpage bij ons toe. Wellicht heeft het

te maken met de laatste warme zomers, de koninginnenpage houdt immers van warmte. Bovendien is deze vlinder een goede vlieger die vijftig kilometer of meer per dag kan afleggen, waardoor hij zich gemakkelijk kan verspreiden.

De koninginnenpage komt voor op plaatsen waar waardplanten voor de rups te vinden zijn zoals in graslanden, vennen, moerassen en tuinen. Ze behoort tot de grote pages en ze is onze grootste dagvlindersoort.

Portret

De koninginnenpages vliegen van eind april tot half juni, een tweede generatie vliegt van begin juli tot half september. De vrouwtjes zetten in mei of juni hun eitjes, soms vijfhonderd, afzonderlijk af op de bladeren of stengels van de waardplant, vooral schermbloemigen zoals wilde peen, dille, venkel, engelwortel, peterselie, pastinaak, wijnruit. De rupsen komen na ongeveer een week uit en om zich te beschermen tegen vogels zien ze eruit als een vogelpoepje: zwart met een witte vlek. Naarmate de rups groeit, verkleurt ze.

De rupsen eten zich te pletter en vervellen een viertal keer voor ze volgroeid zijn. Het zijn dan dikke, groen-zwart gestreepte rupsen met oranje vlekken. Om vijanden af te schrikken stulpen ze oranje, hoornvormige geurklieren uit. Zo verspreiden ze een onaangename geur en zien ze er iets afschrikwekkender uit. Als je een volwassen koninginnenpage in de tuin ziet, geef dan eens een tik op de kop en je ziet de oranje hoorn verschijnen.

Na enkele weken gaan de rupsen verpoppen. Hiervoor spinnen ze zich vast aan stengels van kruidachtige planten en veranderen in een groene of bruine pop, naargelang de kleur van de ankerplaats. Na ongeveer drie weken komen de vlinders uit. De rupsen van de tweede generatie overwinteren als pop aan stengels van houtige gewassen en komen uit in mei of juni van het jaar nadien. In echt warme jaren kan er nog een derde generatie vliegen in oktober.

De vlinder zelf is een grote, prachtige gekleurde vlinder. Hij is 5 tot 7,5 centimeter groot. De vleugels zijn geel en zwart gekleurd met een blauwe rand onderaan. Daar is ook een kenmerkende rode vlek te zien. De vleugels eindigen in staartjes.

De vlinder heeft een lange roltong waarmee hij nectar zuigt uit bloemen. Hij houdt erg van de nectar van kruiden zoals akkerdistel, rode klaver en vooral van de vlinderstruik (buddleia). Roze en paarse bloemen genieten zijn voorkeur.

De vlinder kan tot enkele weken leven.

Voortplanting

Mannetjes ontmoeten elkaar vaak bij heuveltoppen of boven verhoogde plekken of hoge bomenkruinen. Dit noemt men 'hill-topping'. De vrouwtjes bevinden zich in het gebladerte en door feromonen trekken ze de mannetjes aan om te paren. Na de bevruchting ontwikkelen de eitjes en gaan de vrouwtjes op zoek naar waardplanten om de eitjes af te zetten.

Vijanden en functie

Overleven is niet gemakkelijk, ze hebben immers in alle stadia veel vijanden die hen als voedsel gebruiken.

De rupsen zijn slachtoffer van rovende insecten zoals mieren, wantsen, wespen, spinnen en ze vallen ten prooi aan parasieten zoals de sluipwesp. Ook vogels eten de rupsen. De pop wordt gegeten door kleine zoogdieren.

De vlinders zijn voedsel voor vogels en kleine reptielen.

Dit is meteen ook een van de functies van deze insecten. Bovendien zijn ze een feest in de tuin, zowel de rups als de vlinder. Geen erg toch dat die rups enkele dilleplanten of een peterselieplant verorbert?

A close-up photograph of Swiss chard leaves. The leaves are a vibrant green color with prominent, bright red veins that run through them. The leaves are slightly crinkled and have a glossy texture. The background is a dark, mulched garden bed.

groente: warmoes

warmoes of snijbiet

Beta cicla L

ganzevoet- of amarantfamilie

Herkomst

Warmoes is een cultuurvariëteit, waarvan nog wilde soorten bekend zijn in Zuid-Europa, West- en Centraal Azië. Deze plant wordt ook snijbiet genoemd. Ze stamt af van dezelfde plant als de biet. Vermoedelijk is snijbiet, waarvan de vlezige stengels worden gegeten, de oudste afstammeling van de wilde soort. Volgens sommige historici werd deze plant al gegeten in Babylonië omstreeks 700 voor Christus.

Portret

Warmoes is een tweejarige plant. Uit de licht vlezige wortel vormt zich in het eerste jaar een rozet van grote glanzende en gegolfde bladeren. Die staan rechtop en ze hebben een dikke, vlezige stengel. Het tweede jaar verschijnt de bloeistengel die fel vertakt is en heel hoog wordt. Deze vertakte bloeistengels draaien zich vaak in meerdere richtingen. De bloemetjes zijn klein en groenachtig. Net als bij de biet is de vrucht kurkachtig en bevat een aantal zaden. Uit elke vrucht ontkiemen meerdere plantjes.

Warmoes is er in meerdere vormen en kleuren: het blad kan lichtgroen of donkergroen zijn; de ribben of stengels en nerven kunnen vlezig en dik zijn of minder vlezig en dun, ze kunnen wit, geel rood, fluorood zijn.

jonge plant ↑

bloeiende plant →

warmoes in zaad →

Standplaats en teelt

Warmoes wil graag een rijke grond met voldoende vocht. Een goede mulchlaag is dus aangewezen. Het is een heel gemakkelijke plant die nauwelijks last heeft van ziekten of plagen. Je zaait uit in april-mei en je kan de plantjes nadien uitdunnen op ongeveer 25 cm. als je de grote bladeren en bladstelen wil oogsten. Als je de jonge blaadjes wil oogsten kunnen de planten dicht bij elkaar blijven. Je kan ook in potjes voorzaaien en nadien uitplanten. Laat je één plant in zaad komen, dan vermenigvuldigt ze zich spontaan. Om te oogsten pluk je telkens de buitenste bladeren af. De plant blijft nieuwe bladeren aanmaken tot het erg koud wordt.

Gebruik

Zowel de bladeren als de stengel worden gebruikt in de keuken. De bladeren kan je klaarmaken zoals spinazie, al is de smaak wel enigszins anders. De stengels kan je, in stukken gesneden, mee verwerken met de bladeren of je kan de vlezige witte stengels apart klaarmaken. De bladeren kan je als spinazie klaarmaken, pureren en als saus bij de stengels serveren. Warmoes smelt heel wat minder weg dan spinazie.

Lekker om te eten en mooi in de tuin!

kruid: echte heemst

Echte heemst *Althaea officinalis*

kaasjeskruidfamilie

Herkomst

Het is niet duidelijk waar de oorsprong ligt van echte heemst, maar men vermoedt dat deze plant uit Zuid-Amerika komt. Volgens andere bronnen is echte heemst afkomstig uit het gebied van de Zwarte en de Kaspische Zee. Deze medicinale plant werd wellicht door de Benedictijner monniken over de Alpen naar hier gebracht. Momenteel is ze verspreid over het grootste deel van de wereld.

Naam

De wetenschappelijke naam *Althaea* van het Griekse woord voor genezen, verwijst naar de geneeskrachtige eigenschappen. Ook het tweede deel van de naam, *officinalis*, verwijst naar het gebruik als geneesmiddel. Enkele volksnamen voor heemst zoals koudvuurwortel, tandwortel verwijzen eveneens naar de genezende kracht ervan.

Voor oorsprong en betekenis van de Nederlandse naam 'heemst' heeft men geen verklaring.

Standplaats

Van oorsprong groeit de plant op moerassige, brakke en zoutachtige grond, vandaar de Engelse naam 'marsh (= moeras) mallow'. In Nederland groeit heemst vooral in zilte rietmoerassen. Maar het is een gemakkelijke groeier en ze groeit ook vlot in tuinen ook al is het er niet nat. Ze wil wel in de zon staan.

Portret

Heemst is een overlevende plant met vlezige wortels die vertakt of enkelvoudig zijn. Reeds in de maand maart merk je dat de plant herleeft: jonge scheuten steken de kop op en beginnen aan hun groeispruit. Hun doel is anderhalve meter tot twee meter hoog te worden. Deze decoratieve plant heeft rechtopstaande, fluweelachtige stengels. De tegenoverstaande, fluweelige bladeren zijn grof ingesnedden, driehoekig

tot eirond, getand en ze staan op een steeltje. Ze lijken en voelen ook heel zacht aan. Heemst bloeit van juli tot september. De bloeistengels zijn niet vertakt. De bloemen met vijf witroze bloemblaadjes met een paarsviolet hart zijn zo'n twee centimeter breed en staan in de oksels. Het paarse hartje bestaat uit paarse helmknoppen. De vruchtjes zitten netjes geordend naast elkaar en lijken op een 'Hollands kaasje' vandaar de familienaam kaasjeskruid. De vrucht is een splitvrucht. Elk jaar sterft de plant bovengronds af. De verdroogde stengels blijven overeind. Als je de plant laat bloeien, in zaad komen en wacht met het verwijderen van de uitgebloeide stengels, zaait de plant zich gemakkelijk uit.

Functie

In de tuin

Heemst levert nectar en het paarsachtig stuifmeel aan bijen en insecten, en is waardplant voor de rups van de vlinder, Esper.

De verdroogde stengels bieden in de winter overwinteringsplaatsen aan insecten.

Vuurwantsen en pyjamawantsen houden zichtbaar van heemst.

Medicinaal

Als medicinale plant wordt heemst vooral gekweekt omwille van de slijmstoffen. Die zijn het sterkst aanwezig in de wortel (25-35%) en dan vooral in de herfst, de bladeren bevatten iets minder slijmstoffen (10%) en de bloemen nog minder (5-8%). Slijmstoffen verzachten vooral geïrriteerde slijmvliezen zowel van het ademhalingsstelsel als van het spijsverteringsstelsel. Er zijn talloze toepassingen.

Tandwortel is een volksnaam die ons eraan herinnert dat men vroeger een baby, die last had van tandjes krijgen, op een stukje heemstwortel liet zabbere, wat verzachtend werkt.

In de keuken

Zowel jonge blaadjes als de bloemen kunnen rauw in de sla verwerkt worden. Gekookt worden de blaadjes slijmerig, wat niet zo aangenaam is.

De wortel kan rauw of gekookt worden gegeten, lees ik bij Ken Fern maar gekookt heeft hij een flauwe smaak en bevat veel vezels. Gewoonlijk wordt de wortel na het schillen gedroogd, tot poeder vermalen en dan gezeefd om de vezels eruit te halen. Dit poeder werd vroeger nat gemaakt om het fel te laten opzwellen om zo de bekende 'marshmallows' snoepjes te maken. *'De moderne variant is gemaakt uit suiker of maïsstroop, opgeklopt eiwit, geweekte gelatine, Arabische gom en kleur- en smaakstoffen die tezamen worden opgeklopt tot een sponzige substantie'.* (Wikipedia). Geen heemst meer!

Daarnaast worden de vezels van de stengel gebruikt bij het maken van papier. Olie uit het zaad kan gebruikt worden bij het maken van verf en vernis. Bovendien is het een prachtige plant in de tuin.

recept

Kruidenmayonaise

Kruidenmayonaise kan je het gehele jaar door maken met de kruiden van het seizoen. Het is een manier om meerdere kruiden aan je maaltijd toe te voegen., mee-evoluerend met de seizoenen.

's Winters kan je mierikswortel gebruiken of peterselie, die je in tijden van overvloed ingevroren hebt. In de vroege lente gebruik ik onder andere brandnetel. Ajuin en knoflook zijn vaste ingrediënten.

Ik gebruikte voor de opname naast ajuin en knoflook: lavas, dille, Chinese bieslook, zurkel, wilde marjolein, citroenmelisse.

Ik gebruik een milde olijfolie, geschikt voor het bakken, omwille van de neutrale smaak.

1/2 l. olie - kleine ajuin of sjalot - een of meer teentjes knoflook - een scheutje appelazijn - een flinke lepel mosterd - 2 eieren - kruiden naar keuze

Neem een hoge, smalle bokaal en vul de bokaal voor tweederde met de olie.

Voeg de eieren in hun geheel toe.

Doe ook de mosterd en azijn erbij.

Maak ajuin en knoflook schoon, snij ze in stukjes en doe ze in de bokaal.

Snij de gewassen en uitgelekte kruiden in stukken en voeg ze toe.

Breng de staafmixer tot op de bodem van de bokaal, zet dan de mixer aan en beweeg langzaam van onder naar boven.

Klaar!

boekbespreking

De Wesp. De geheimen van een onmisbaar insect. Seirian Sumner, 2022, ISBN 978 90 468 2680 5.

Dit boek past in de toenemende aandacht voor het leven op onze planeet. Het belang van de kleine diertjes zoals insecten komt steeds meer op de voorgrond. Hoe nietig insecten ook lijken, ze zijn onmisbaar voor het leven op Aarde.

Bij lezen van het woord 'wesp' denken we (of de meesten althans) in de eerste plaats aan de wesp die ons gezelschap komt vervoegen op het terras, bij een drankje of een picknick. Seirian Sumner noemt ze limonadewespen. Maar haar boek omvat veel meer, want de limonadewesp is maar één van de duizenden soorten wespen. Wespen zijn er in alle maten en gewichten, kleuren en levenswijzen. Trouwens mieren en bijen behoren tot dezelfde orde (de vliesvleugeligen) en zijn uit dezelfde oerwesp geëvolueerd.

Het boek is opgedeeld in zeven hoofdstukken, delen genoemd, elk met een eigen thema. Zo is er onder andere een deel over het waarom van ons negatief beeld van de wesp, een historiek over het onderzoek en wetenschappers die geobsedeerd waren door wespen, over wespen als ongediertebestrijding.

Elk deel wordt voorafgegaan door een voorwoord als een soort inleiding op wat volgt. Dit is telkens een vlot leesbaar stuk. In de eigenlijke tekst die dan volgt is de enthousiaste wetenschapper aan het woord en dat maakt het lezen soms iets moeilijker. We weten niet zoveel over wespen omdat wetenschappelijk onderzoek naar wespen heel beperkt is, zeker in vergelijking met onderzoek naar honingbijen. Nu er stilaan wat meer onderzoek komt naar wespen heeft men ontdekt dat het heel slimme dieren zijn en een belangrijke element voor het behoud van biodiversiteit en als ondersteuning van het ecosysteem.

Het deel 'met Aristoteles aan tafel' is naar mijn gevoel erg geforceerd en ze valt er in herhaling.

In de laatste delen en het nawoord blijkt ze, ondanks haar fascinatie voor wespen en haar zorg voor een gezonde leefwereld, toch nog sterk beïnvloed door het denken in de grootschalige landbouw. Zo heeft ze het uitgebreid over het mogelijk inzetten van wespen als natuurlijke bestrijders in de industriële landbouw.

Het boek van Sumner bevat heel veel interessante informatie en voor wie graag alle details kent is het een waar feest. Voor anderen kan het soms aanvoelen als een overdosis. Sumner is entomoloog en wespexpert, een betere bron is wellicht niet mogelijk.

Ik heb het boek graag gelezen en het heeft me heel wat bijgebracht over deze dieren en hun vele functies. Voor wie houdt van diepgaande informatie, al is die soms moeilijk, is het een echte aanrader.

tuinwerkzaamheden in een notendop

deel 1

Op 21 juni begint de zomer, maar we hebben de indruk dat de zomer al enkele weken bezig is. Hoge temperaturen samen met wekenlang gebrek aan regen geven dit zomergevoel. Helaas hoort hierbij ook voortdurende droogte en daar houden de meeste planten en tuiniers niet van.

De lente was heel goed begonnen, de bodem was vochtig van de winterse regen en de warme dagen gaven de planten een groeispurt. De koele nachten brachten af en toe iets te veel koude waardoor sommige koudegevoelige planten in de problemen geraakten. Toch groeiden rabarber, asperges, erwten, tuinbonen en aardappelen goed. Geen echte rosse maan in april en geen IJsheiligen. De tuin zag er goed uit.

Wanneer ik dit schrijf smeken we om een beetje, of liever veel, regen. De temperaturen doen sommige bessen, die erg blootstaan aan de zon, verbranden. De bovenlaag van de grond heeft tekort aan vocht. Met een goede mulchlaag kan je veel opvangen, maar voor zaailingen is het niet gemakkelijk en wat water doet wonderen. Voorjaarsbloeiers die te veel in de zon staan geven het op. Ondergronds zullen ze wel overleven, maar ze geven de tuin een minder groen en minder aantrekkelijk uitzicht.

We hopen dat er nu snel regen komt zodat alles weer opfleurt.

Dankzij het aanwezige vocht bij het begin van de lente leverde de rabarber een enorme oogst. Ook de asperges deden het goed. Beide planten oogsten we vanaf de zomerzonnewende niet meer. We laten ze nu rustig groeien zodat ze voldoende reserves opdoen om volgend jaar weer hun overvloed te schenken.

De rijserwten groeiden uitzonderlijk hoog waarbij hun bloemen pas hoog verschenen. Het is een mooie oogst, maar het is soms reiken om ze te kunnen plukken. Erwtjes op het bord geven mij het gevoel dat de zomer begint, een periode van overvloed in de tuin en op het bord.

Door de periode met koude nachten zijn sommige planten iets later. Daglelie en fuchsia, twee heerlijke en kleurrijke, eetbare bloemen bloeiden een week later dan gewoonlijk.

De aardappelen genieten van het warme en droge weer, al hoorde ik van meerdere personen dat de coloradokever eveneens van de partij is. Tot nu toe blijft de coloradokever bij ons al vele jaren afwezig.

Wie begint met een pas opgestarte tuin, maakt een veel grotere kans om de kever op bezoek te krijgen. Als je volhoudt en verder natuurlijk tuiniert verdwijnt de kever uit je tuin na een paar jaren. Niet opgeven dus!

De bessen zijn volop aan het rijpen en oogsten wordt de komende maanden een belangrijke bezigheid. Anderzijds denken we ook al aan herfst en winter. Het is tijd om andijvie en groenlof te zaaien, in augustus komt daar veldsla bij en peterselie als je begin volgend jaar over peterselie wil beschikken.

Appelen dunnen gebeurt na de junirui, waarbij de boom zelf al het teveel aan fruit heeft afgeworpen. Als je dan zelf nog gaat dunnen, heb je minder appelen, maar dikkere. Vooral trosjes kan je best uitdunnen. Het best is als er slechts een appel per 15 centimeter blijft hangen.

Vanaf eind juni is het meest dringende tuinwerk gedaan, al vraagt het oogsten en verwerken ook een flinke tijdsinvestering. Er komt nu meer ruimte voor rust en observatie. Luisteren naar de vogels, naar het gezoem van insecten, kijken hoe alles leeft in de tuin, nieuwe wilde planten leren kennen, ze volgen in hun ontwikkeling, dat maakt de tuin tot een zalige belevenis.

*De vaste werkzaamheden voor dit seizoen
kan je lezen in deel 2
van de werkzaamheden
op de volgende pagina.*

tuinwerkzaamheden in een notendop

deel 2

Hoofdactiviteit is OOGSTEN, MULCHEN en GENIETEN

Oogsten

Eerst rijpt het kleinfruit: framboos, taybes, loganbes, de rode, witte, roze aalbessen, gevolgd door zwarte bes, jostabes en kruisbes. Ook de kersen zijn aan het rijpen en de pluk volgt snel. Dan komen krieken, pruimen, oogstappelen. Het is genieten van overvloed.

Ook de groenten zijn er in alle maten, kleuren en smaken. Eind augustus kan je suikermaïs oogsten, als de korrels nog zacht zijn. Je kan ze zo eten of even blancheren.

Droge, warme dagen zijn hét moment om een wintervoorraad aan te leggen van kruiden.

Goudsbloem, sint-Janskruid, kleinbloemig wilgenroosje, lindebloesem, volwassen bladeren van lavas kunnen gedroogd worden. Veel kruiden zijn nu ook vers beschikbaar. Laat je een en ander vrij uitzaaien in de tuin, dan is er nu dille, koriander, postelein, groen en blond, Chinese mosterd en nog veel meer.

Zaaien: herfst- en wintergroenten

Winterwortelen zijn te zaaien vanaf het moment dat het Sint-Janskruid in bloei staat tot eind juli. Tot dan kan ook andijvie, radicchio en groenlof gezaaid worden.

Einde **juni** plant je de laatste keer spruitkool, rode en witte bewaarkool, groene selder en zaai je voor het laatst courgette, boerenkool, pastinaak, rode biet.

Begin **juli** zaai je voor het laatst staakprinsessen. Vanaf nu kunnen terug radijzen en rapen gezaaid worden en wordt rammenas voor het eerst gezaaid.

Vanaf half juli kan winterprei geplant worden.

Half juli zaai je voor het laatst knolvenkel en koolrabi, kies herfststrassen voor de sla. Ook Chinese kool en paksoi worden nu gezaaid.

Tegen het eind van de maand zaai je voor het laatst struikbonen, winterrammenas en zomerwortelen.

Half **augustus** is het tijd om winterpostelein te zaaien en tegen het eind van de maand zaai je veldsla en spinazie. Peterselie, gezaaid half augustus, laat zich nog oogsten voor de winter maar ook na de winter tot april. Daarna schiet hij op.

Spinazie kan je zaaien tot ten laatste half september.

Planten in volle grond

Rond 1 **augustus** plant je best aardbeien als je volgend jaar een goede oogst wil hebben en ten laatste eind augustus moeten ze geplant zijn.

September tot eind oktober is het moment om knoflook te planten. Je neemt hiervoor de buitenste teen-tjes.

Onderhoud

Mulchen, mulchen, mulchen: alle organisch materiaal is te gebruiken.

Als het nog niet gebeurd is, kan je nog net begin juli de appels en peren dunnen waar er teveel hangen. Elke vrucht hangt best op zo'n 10 à 15 cm van de andere. Als er teveel hangen, blijven ze erg klein.

Vergeet vooral niet door de tuin te wandelen, te kijken, te dromen en dankbaar te genieten van al wat er leeft.

kweken van waterkers

Onze eerste poel (vooraan in de tuin) bestaat al van bij het begin van Yggdrasil. Hij is uitgegraven op het laagste punt waar van nature uit altijd water verzamelde en bleef staan tijdens natte periodes.

Deze poel is aangelegd zonder folie en heeft altijd vol gestaan. Het was een ideale plek voor kikkers, padden, libellen, salamanders ... om hun ding te doen en ons te helpen in de tuin. Ook was het een drinkplaats voor vogels en allerlei andere dieren, broodnodig in droge periodes.

De aanhoudende droogte van de laatste zes jaar heeft er echter voor gezorgd dat het waterniveau in de zomer zeer laag staat. De laatste jaren is de poel op sommige momenten zelfs volledig drooggefallen, uiteraard net op de momenten dat dieren water nodig hebben.

Extra poelen

Vorige winter hebben we daarom enkele extra poelen aangelegd. Halverwege de tuin en helemaal achteraan in de zelfpluktuin zijn er twee poelen uitgegraven. Beide poelen worden aangevuld met regen van de daken van constructies in de buurt. We hebben hier wel een folie ingelegd en deze afgedekt met een laag grond. Hierdoor is er plantengroei en krijg je een natuurlijke begroeiing.

Een poel grenst aan een bos, de andere aan een houtkant en een grote takkenhoop. Dit is een ideale schuilplaats voor allerlei dieren die graag water in de buurt hebben maar er niet in leven.

Door verschillende poelen verspreid over de tuin aan te leggen, krijgen de dieren in onze tuin meer mogelijkheden om te drinken uit open water, iets wat tot nu toe enkel helemaal vooraan in onze tuin kon.

Zuiderse helling

Bij de poel in onze zone 4 hebben we een zachte helling voorzien. Deze is zuid gericht en hebben we afgedekt met bakstenen en lavagruis. Het idee is dat deze plek een warme helling wordt voor bijvoorbeeld salamanders en andere zonnekloppers. Ook blokkeert het de begroeiing waardoor het gegarandeerd een open plek blijft.

Na het maken van de verschillende stapelmuurtjes in de tuin, had ik nog een deel bakstenen over die hier perfect in verwerkt zijn.

Bij een oude witloofboer heb ik een heleboel kweekbakken op de kop kunnen tikken. Deze hebben we boven op de helling geplaatst. Met een vijverpomp op zonnepanelen wordt het water rondgepompt. De bakken staan in verbinding en lopen in elkaar over.

Waterkers

Een oud idee dat al lang wachtte op uitvoering was het zelf kweken van waterkers. Voor de winkel maar ook voor onszelf.

Waterkers is gezond en een regelmatige dosis in je eten heeft heel wat voordelen. Het bevat vele mineralen en sporenelementen, het helpt bij het afdrijven van schadelijke stoffen, bij de spijsvertering ...

Maar waterkers heeft stromend water nodig, en dat hadden we niet. Door het opzetten van de bakken in een watervalstelsel, samen met de vijverpomp, is dat stromend water er nu wel.

Waterkers neemt veel stoffen op uit de omgeving, dus wat is er beter dan een bodem gevuld met lava om ze in te zetten?

Ik heb er enkele weken geleden een paar plantjes ingezet. Ik ga dit jaar het systeem bekijken en af en toe wat bijsturen en hopelijk kan ik het uitbreiden de komende jaren naar de andere bakken en starten met oogsten.

Lava

De poel is nog in een jong stadium, er zijn enkele soorten aangeplant, er is ook al leven in maar het evenwicht is zeker nog niet in orde. Algen zijn massaal aanwezig en nemen een groot deel in van de vijver. Je zag in de witloofbakken dat er ook problemen met algen ontstonden. Er kwamen overal algendraden tevoorschijn en het aantal groeide gestaag.

Na het opvullen van de bak met lavagesteente, waren deze bak en ook de bakken daarna op enkele dagen volledig algenvrij. De lava filterde het water perfect, wat ervoor zorgt dat er op zijn minst proper water terug in de poel terecht komt.

Flow-forms

De bedoeling is om ook nog flow-forms te installeren zodat het water extra zuurstof en vitaliteit krijgt. Ook dat zou moeten helpen om het systeem sneller in evenwicht te krijgen. De flow-forms liggen klaar, het uitvoeren zal waarschijnlijk iets zijn voor in het najaar, wanneer alles wat rustiger is in de tuin.

uilen bij Yggdrasil

Stenuil in de wei

De kerkuilen zijn al vele jaren aanwezig in onze tuin, de steenuilen zijn redelijk nieuw.

Enkele jaren geleden hebben de mensen van de uilenwerkgroep een kast opgehangen in onze boomgaard. Niet erg hoog, ik schat ongeveer op 1,80 m. hoogte tegen de stam van een appelboom. Het was een oude kast om te proberen of het wel zou lukken om een steenuil aan te trekken.

Het eerste jaar zat er direct een broedpaar in met verschillende jongen. Vorig jaar was niet zo succesvol, maar dit jaar zijn er vijf jongen.

De steenuil is een stuk kleiner dan de kerkuilen die hier ook wonen. Ook zijn voedselwensen zijn verschillend. Hij eet ook wel muizen, maar ook veel andere dieren en insecten.

Assistentie nodig

Voor de kerkuil moeten we niets specifiek doen, die vindt in onze tuin een ideaal terrein om in te jagen en te leven.

De steenuil heeft wat hulp nodig. Hij heeft graag de indeling van onze tuin: een variatie aan houtwallen, heggetjes, knoestige bomen en stukken met jaarrond lage vegetatie. Hiervoor wordt een groot stuk van de weide regelmatig gemaaid. In deze zone gaat de uil op jacht naar insecten, regenwormen ...

De kerkuil

In onze schuur hangt al vele jaren een vogelkast voor kerkuilen. Deze is sinds het bevestigen ook altijd al bewoond geweest.

Er zit een koppel kerkuilen in dat ook elk jaar jongen grootbrengt. Vorig jaar was een drama voor de uilen: de broedomstandigheden waren slecht wegens een tekort aan muizen. Daardoor waren er vorig jaar nauwelijks jongen, ook niet bij ons.

De natuur gaat in cycli en werkt met evenwichten, wat betekent dat een tekort in het ene jaar vaak overvloed in het andere jaar is.

En dat merken wij ook direct in onze tuin. Waar de steenuil vooral kleinere insecten en beestjes vangt, is de muis (veld- maar ook woelmuizen) de voornaamste bron van voedsel voor de kerkuil.

Vorig jaar was er een tekort aan muizen in het voorjaar, maar door een sterk verminderde aanwezigheid van uilen, heeft de populatie van muizen zich goed opgebouwd. Dat merken we dit voorjaar zeer goed: de woelmuizen zijn talrijk aanwezig en vreten weer net iets meer weg dan we gewoon zijn.

Paniek is uiteraard niet aan de orde, de kerkuilen hebben dit jaar vier jongen, wat veel eten vraagt en dus een afname in het aantal muizen in onze tuin. Tegen volgend jaar zal alles terug normaal verlopen vermoed ik.

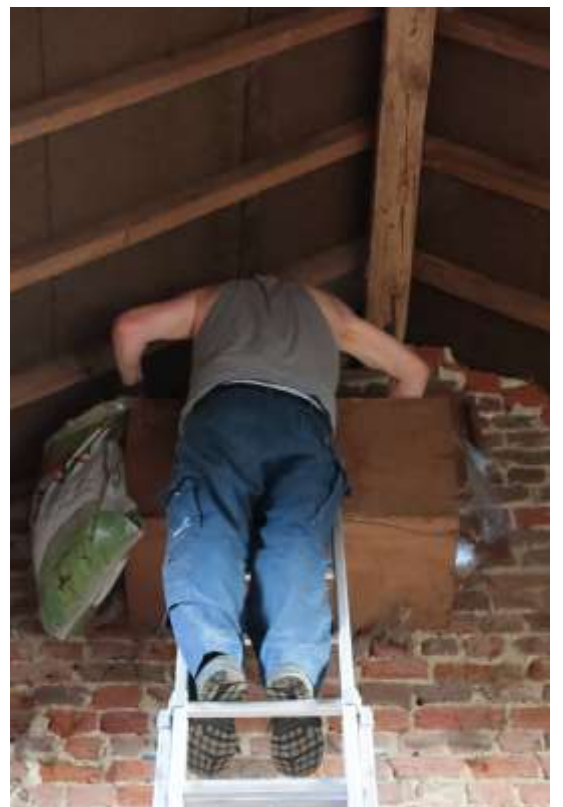
Uilen ringen

Elk jaar komt er iemand van de uilenwerkgroep onze kast nakijken. Deze uilen worden nagemeten, nagekeken, geringd en alles wordt opgeschreven. Hierdoor kunnen de uilen gevolgd worden. Wanneer men een uil vangt of er een vindt, kan men zo ontdekken waar deze uil vandaan kwam, hoe oud hij/zij is ...

Reinigen van de nestkast

Ook heel belangrijk na het ringen is het reinigen van de kast. Uilen produceren nogal veel braakballen en uitwerpselen. In een natuurlijke broedplaats verwijderen de uilen dat zelf door met hun poten alles naar buiten te krabben.

In een nestkast is dat niet mogelijk en gebeurt dat jaarlijks tijdens het ringen. Er blijft wel altijd een laag braakballen op de bodem liggen.

planten en hun verhalen

In de volgende nummers van de Sapstroom wil ik telkens het verhaal van een plant brengen. In dit nummer schrijf ik de inleiding.

De mythische tijd

Onze verre voorouders leefden in een magische wereld. Die wereld, waar ze zelf onlosmakelijk deel van uitmaakten, was de natuur, hun enige bron van bestaan, maar ook de bringer van onheil: honger, ziekte en dood. Het was in onze ogen vooral een onbegrepen of onbegrijpelijke en daardoor onbeheersbare natuur. Of dat ook voor de mensen van toen zo was, is zeer de vraag. Het magische karakter van het wereldbeeld hield in dat achter de waarneembare verschijnselen onzichtbare krachten schuilgingen, die later de gestalten aannamen van goden, geesten en demonen. Zij bepaalden het lot van de gemeenschap en individuen. In verhalen en rituelen werd in analogieën gedacht en gehandeld en dacht men invloed uit te oefenen op de gebeurtenissen. Het jaarlijkse afnemen van de zonnekracht, gepaard met het afsterven van de natuur en het zo noodzakelijke voedsel, gevolgd door het herleven van de zon en de natuur, is een voortdurend terugkerend motief in talloze verhalen, mythen en rituelen bij vele volkeren. Onweer werd onder andere door de Germanen geduid als de toornige stem van de goden. Donar reed over de wolken en slingerde zijn hamer in het rond, waardoor bliksemschichten de hemel openreten. Ook de Grieken en Romeinen hadden hun dondergod. En hun invloed gold niet alleen de natuur rond de mens of waarin de mens zich bevond, maar als deel van die natuur was ook de mens onderhevig aan die invloeden. Dit wordt heel duidelijk verwoord of verbeeld in de taal van de astrologie. Elke god(in) of planeet oefent zijn eigen, specifieke kracht uit op mens en wereld.

In de natuur was ieder dier, elke boom, iedere rots en bron bezielde. De magische relatie met de natuur is kenmerkend voor natuurvolkeren over de gehele wereld en wordt tegenwoordig nog bij inheemse volkeren aangetroffen. Alles in de natuur heeft zijn betekenis. Het opvangen en ontcijferen van deze geheimtaal van de natuur vergt een voortdurende alertheid, een permanent communiceren met de natuur. Door de juiste rituelen probeert men invloed uit te oefenen op die natuurkrachten.

Onze tijd

Vanuit ons hedendaags perspectief gezien, werd het leven van onze voorouders beheerst door bijgeloof, onzekerheid en angst. Maar dit is ons standpunt nu, het is echter zeer de vraag of zij dit zelf ook zo ervaren hebben. Wat voor ons bijgeloof is, was voor hen rotsvaste overtuiging die door ervaring werd gestaafd. Maar we kunnen ons afvragen of mensen die leven in en met de natuur, juist onze samenleving niet als beangstigend en vol onzekerheid zouden beschouwen. Wie durft nog eetbare planten te oogsten zomaar langs de weg of op een akker? Men vertelt ons dat het in de zomer gevaarlijk is in de zon te lopen. Eieren eten van scharrelkippen maakt je ziek, vertellen sommigen. Eieren van batterij-kippen zijn beter! Kortom men vertelt ons dat de natuur ons ziek maakt en dat je er maar best zover mogelijk van af blijft. We zijn de band met de natuur compleet kwijt. De wetenschap kan veel gebeurtenissen verklaren, we hebben als het ware vat gekregen op de natuur. En toch ... Wie kritisch toekijkt ziet dat de grond van de zaak nog steeds niet begrepen of verklaard is. De vragen schuiven alleen wat op. Ingrepen waarvan men dacht dat ze een oplossing zouden brengen voor bepaalde problemen, lijken naderhand nog veel meer problemen op te roepen. Ik denk hierbij aan het rechte trekken van rivieren, het gebruik van pesticiden, het steeds maar 'hygiënischer' of bacterievrij worden van onze omgeving en onze voeding. Straks hebben we geen enkele weerstand meer.

Anderzijds zien we dat er een hernieuwde belangstelling is voor natuur en kruiden, maar die is vaak nog heel sterk gebonden aan ons rationalistisch denken.

Ik geloof, dat zolang we vanuit een verheven positie onze wil aan de natuur willen opleggen, we er steeds verder van verwijderd geraken. De natuur kan echter een helende invloed hebben op ons vanaf het ogenblik dat we er ons voor openstellen, vertrouwen hebben en ons laten beïnvloeden door die natuur.

Ik wil met behulp van enkele verhalen duidelijk maken hoe we van de natuur kunnen leren, door te kijken hoe onze voorouders ermee omgingen.

Bij vele volkeren zien we dezelfde ideeën terugkomen in planten die verwant zijn qua vorm, kleur, of werking. Dergelijke begrippen lijken universeel te zijn.

In mijn verhalen kies ik bewust voor inheemse planten, omdat ze al zo lang onze bondgenoten zijn in deze streek.

composteren

Nadat de composthoop is opgezet, in het begin snel heel warm wordt en dan langzaam afkoelt, komt er een moment dat je de nieuwe compost wilt gebruiken in je tuin.

Maar wanneer is deze eigenlijk klaar? Wanneer is het keuken- en tuinafval ver genoeg afgebroken en omgezet om compost genoemd te worden en gebruikt te worden? In handboeken wordt meestal geschreven dat compost gereed is nadat ze afgekoeld is en de oorspronkelijke producten niet meer herkenbaar zijn.

Klacht over zaad

Ik heb jarenlang op een tuincentrum gewerkt. Ik herinner me nog iemand die de klacht had dat al zijn zaadjes die hij had gezaaid niet of slecht opkwamen. Hij vond dat wij slechte kwaliteit aan zaden verkochten en wou zijn geld terug. Na veel vijven en zessen, kwam het probleem naar boven. Hij had vrij veel verse compost ondergewerkt in de grond. Wanneer deze compost nog niet klaar is, gaat de composting onder de grond gewoon verder.

Nu denkt u waarschijnlijk dat deze compost onder de grond verder is gaan werken en te warm is geworden. Zaad kiemt inderdaad niet meer goed wanneer het is blootgesteld aan temperaturen boven 44°C. De compost was echter ondergewerkt en vermengd met de grond waardoor de temperatuur niet meer heel hoog oploopt. De compost is zo te sterk verdund waardoor de hoge temperaturen zelden de oorzaak zijn. Om te achterhalen wat wél de oorzaak is, moeten we even naar de samenstelling van de grond kijken.

C/N = 12/1

Het eindstadium van organisch materiaal in de bodem is humus. We weten niet precies wat humus juist is, maar wel dat humus een koolstof (C) – stikstof (N) verhouding (C/N) heeft van 12 – 1. Dit noemt men stabiele humus omdat deze maar langzaam wordt afgebroken. Tijdens deze afbraak stelt hij constant voedingsstoffen ter beschikking van planten.

De belangrijkste stof die vrijkomt bij de afbraak van humus is stikstof. Wanneer je nu onafgewerkte compost in de grond werkt met een andere verhouding van C/N dan gaat de natuur alles in het werk stellen om deze verhouding terug te herstellen.

C/N < 12/1

Bij deze verhouding is er meer stikstof aanwezig dan koolstof. Omdat de grond meer stikstof dan stabiele humus bevat, wordt het teveel aan stikstof snel gebruikt door de planten en door het bodemleven om zich te voeden. Samen met stikstof komen ook andere voedingsstoffen vrij. Deze versnelde vrijstelling van stikstof en andere voedingsstoffen duurt tot het bodemevenwicht hersteld is en de verhouding C/N in de bodem terug rond de 12/1 ligt.

Hoe lager deze verhouding van C/N, hoe meer stikstof dus en hoe heviger de reactie in de grond. Een voorbeeld hiervan is kippenmest. Dit is een zeer goede bemesting omdat ze een lage C/N verhouding bevat. Hierdoor wordt het teveel aan stikstof snel vrijgesteld en samen met andere voedingsstoffen gebruikt door planten en micro-organismen.

Na enkele maanden is het evenwicht hersteld en komen stikstof en voedingsstoffen nog maar geleidelijk aan vrij. Een composthoop zal echter meestal geen lage verhouding van C/N hebben, meestal gaat deze te hoog zijn.

C/N > 12/1

Bij compost met een hoge C/N verhouding is er een overschot aan koolstof. Nu is koolstof in al zijn verschillende vormen een energiebron voor micro-organismen en deze zullen dan ook zeer actief worden en zich snel vermenigvuldigen. Het grote probleem dat zich dan voordoet is dat deze organismen niet enkel koolstof nodig hebben, maar ook stikstof, kalium, fosfor, magnesium, calcium ... Dezelfde stoffen die ook planten nodig hebben voor hun groei!

Om al de lichaampjes van deze micro-organismen te vormen, zijn er grote hoeveelheden nodig van deze voedingsstoffen, en deze zijn niet voldoende aanwezig in de compost. Vooral stikstof is te beperkt aanwezig in de toegevoegde compost (lage C/N= veel koolstof, weinig stikstof).

De organismen zullen dus alle beschikbare stoffen opnemen uit de reserves van de bodem, waardoor de planten tekorten gaan krijgen en niet meer verder kunnen ontwikkelen. Gedurende deze periode dat alle koolstof wordt verbruikt door bacteriën en andere organismen, worden alle voedingsstoffen en stikstof uit de bodem gehaald en opgeslagen in de lichaampjes van de micro-organismen.

Wanneer de hoeveelheid koolstof zakt, zakt ook de populatie van bodemorganismen. Doordat deze organismen afsterven komen de voedingsstoffen waaruit ze zijn opgebouwd terug vrij en zijn ze terug beschikbaar voor de planten. Na verloop van tijd wordt het evenwicht hersteld, zakt de verhouding van koolstof en stikstof terug naar 12/1.

Sir Albert Howard is één van de grondleggers van de biologische landbouw en heeft verschillende belangrijke boeken geschreven over de bodem, compost ... Hij had een unieke manier om dit probleem te omschrijven:

De bodem kan geen twee werkjes tegelijkertijd uitvoeren. Men zou niet mogen verwachten dat de bodem de humus zou kunnen nitrificeren, terwijl die ook organisch materiaal zou moeten omzetten. De vertering van organisch materiaal wordt best naast de landbouwgrond gedaan; en als het uiteindelijke product dan klaar is voor nitrificatie, dan wordt het terug op de landbouwgrond gebracht en in de grond gewerkt.

Waarom kiemde het zaad nu eigenlijk niet?

Terug naar de boze meneer met zijn slechtkiemend zaad. Zoals in het begin gezegd had hij juist verse compost ingewerkt.

Deze bevatte hoogstwaarschijnlijk nog veel te veel koolstof waardoor het bodemleven explodeerde en gigantisch toenam. De koolstof in de grond wordt echter niet enkel opgenomen door de bodemorganismen, er wordt ook een heel deel afgegeven als CO₂ bij verschillende chemische processen.

Nu is CO₂ giftig bij hoge concentraties. Doordat er een plotse gigantische explosie is van het bodemleven, explodeert ook de productie van CO₂. Dit heeft als gevolg dat er hoge concentraties van deze stof in de grond zitten en dit is toxisch voor kiemend zaad. Het resultaat is slecht of niet kiemend zaad. Maar niet enkel zaad heeft hier last van, ook jong plantgoed kan hier hard van afzien!

Conclusie?

Zorg dat de compost die je gebruikt voldoende is uitgewerkt zodat alles in evenwicht is. Test desnoods met een zaaitest of de compost al gebruikt kan worden om in te zaaien en planten.

mulchen in de zomer

Ons tuinjaar start eigenlijk in het najaar. In deze periode bedekken we de tuin volledig met mulchmateriaal. In deze maanden is er een overvloed aan gevallen blad en is het mulchen eenvoudig werk. De bedden zijn bijna leeg geoogst, je kan snel werken en de bodem mooi afdekken.

De eerste keer mulchen

Door dit in het najaar te doen, bedek en bescherm je de bodem tegen de weersomstandigheden voor maar liefst zes maanden: een half jaar! Dat is een zeer lange periode waarin je het bodemleven de kans geeft om zich te voeden en te ontwikkelen. En tegelijkertijd wordt je bodemstructuur verbeterd. En wat misschien voor velen ook een belangrijk voordeel is, je krijgt ook bijna geen onkruidgroei.

Wanneer je dan in actie schiet in de lente, heb je extreem weinig werk. Onkruid wieden is nauwelijks werk te noemen want er staat bijna niets. Spitten moet ook niet want het bodemleven is de hele zes maanden in de weer geweest om de bodem voor jou klaar te leggen.

Wat blijft erover? Zaaien en planten!

De lente

Na de winter is de meeste mulch verteerd en ligt de bodem bloot en klaar om de zon te ontvangen. Zolang je volop zaait en plant is het moeilijk om te mulchen, daar begin je terug aan in de maand juni, eens alles goed aan de groei is.

De derde periode van mulchen

De maand augustus is de derde periode waarin je mulcht. Het is voor mij wel een hele moeilijke periode. Misschien is de reden niet voor de hand liggend en heb jij dit probleem niet. Ik vind de maand augustus altijd een hele drukke maand. Niet alleen in de moestuin, maar ook erbuiten.

Augustus is een periode van overvloed in de tuin. Aalbessen lopen op hun einde, maar er zijn nog volop braambessen. Heb je enkele struiken en bomen staan, dan ben je misschien volop confituur aan het maken om ze te verwerken. De eerste appels dienen zich aan, de peren dikken ook, waardoor dit oogst-

werk er ook aan komt. Tegelijkertijd is er veel oogst- en inmaakwerk in de tuin: boontjes, tomaten, courgetten, komkommers ... Alles lijkt in deze periode tegelijkertijd klaar te zijn. Veel tijd op overschot is er dan niet.

Daarnaast is het ook vakantie en is de kans op een warme periode reëel. Dit betekent misschien wat minder zin om in de tuin te werken en wat meer om 's avonds wat langer op te blijven, een glaasje te drinken met vrienden. Of misschien heb je je jaarlijkse vakantie gepland in deze periode en kom je drie weken niet in je tuin. Ik merk alleszins dat het niet zo evident is om in deze derde periode het mulchen succesvol af te ronden.

Er is ook wat minder materiaal beschikbaar, zeker als de zomer al warm en droog geweest is. Daarnaast is de druk om te mulchen ook wat minder. De groenten zijn bijna allemaal volgroeid, de oogst overvloedig en het seizoen loopt stilaan naar zijn einde toe. Je hebt al maanden hard gewerkt in de tuin en die riem mag er wel eens af. Doordat je meeste planten op hun piek van groei staan, is er sowieso al veel bodem bedekt. De onkruiddruk is lager, zeker indien het lange tijd droog blijft. Ik begrijp het dan ook volledig indien je nu niet aan mulchen toe komt.

De droogte blijft echter niet duren. En die courgetteplanten, die bonen, die pompoenen, die blijven ook niet. Tegen september zijn vele planten versleten, gaat de groei eruit en sterven ze langzaam af. Op dat moment komt er veel grond opnieuw bloot, regent het vaker en komt het wachtende onkruid massaal op. Laat je dus ook niet te veel in slaap wiegen en probeer toch een beetje te mulchen zodat je niet te hard wordt verrast in het najaar.

Waarmee?

Ook wat het materiaal betreft, is dit een moeilijke periode. Het gras groeit wat minder hard, hagen moeten niet gesnoeid worden: het aanbod van materiaal is beperkter. Het is belangrijk om je randen zo te ontwerpen dat je nu ook nog materiaal hebt om te oogsten. Smeewortel is daar een goede plant voor, maar er zijn meerdere opties.

Onkruiden, maar ook kruiden die zich spontaan uitzaaien kunnen veel materiaal opleveren. Ik denk dan aan eenjarigen zoals komkommerkruid, goudbloem, dille, meldes en koriander. En ook meerjarige planten die je speciaal laat staan om van te oogsten, zijn een optie om in deze tijd te gebruiken als mulch: diverse soorten munt, lavas, zuring, stalkearsen ... Eigenlijk alles wat zonder problemen kan afgesneden worden en daarna terug groeit is herhaaldelijk bruikbaar.

Het is een (toevallige?) samenloop van omstandigheden dat je in de zomer bij een beperkt aanbod van materiaal ook minder moet afdekken. Deze combinatie zorgt ervoor dat je met enige planning en moeite toch voldoende materiaal vindt om goed te mulchen. Vergeet ook niet je omgeving: burens met een groot gazon, tuinaanleggers die regelmatig gazons afrijden en hagen scheren.

Kringlooptuinieren

De zoektocht naar mulch zorgt ervoor dat je anders denkt en kijkt naar je eigen én aangrenzende tuinen waardoor je soms mulchmateriaal kan verkrijgen uit een onverwachte hoek.

Kringlooptuinieren op zijn best!

jaarprogramma

Voor wijzigingen en aanvullingen van het programma zie www.yggdra.be.

augustus 2023

zaterdag 19 14.00 u. - 16.00 u. Rondleiding: 'Kennismaking met permacultuur' door Marc van Hummelen (volzet)

september 2023

zaterdag 23 14.00 u. - 16.00 u. Rondleiding: 'Wat planten voor ons doen' door Lucrece Roegiers

oktober 2023

zaterdag 7 10.00 u. - 16.00 u. Start Praktische Jaarcursus Natuurlijk Tuinieren

zondag 8 Start Online cursus Groenten Kweken

zondag 8 Start Online cursus voor Gevorderden

zaterdag 21 14.00 u. - 16.00 u. Rondleiding: 'Energie in de tuin' door Marc van Hummelen

zaterdag 28 10.00 u. - 17.00 u. Start Jaaropleiding Ecologisch Tuinieren en Permacultuur

jaarcursussen

In oktober starten vier jaarcursussen: twee live en twee online.

1) **Online jaarcursus groenten kweken** (Frank)

Het is een cursus groenten kweken op een natuurlijke manier. Hierbij komen de principes van permacultuur aan bod, maar het is geen cursus permacultuur. Het gaat enkel over moestuinieren. We bekijken dan vooral de structuur van de tuin, het opmaken van een planning, een systeem om groenten te combineren ...

Ik bied je een structuur aan: je krijgt om de twee weken een les in de bus met een opdracht die je duidelijk toont wat je moet doen. De bedoeling is dat je na een jaar de cursus gevolgd te hebben, de meeste beginnersfouten tegengekomen bent en geleerd hebt hoe je deze kan omzeilen. Alles leren wat er te leren valt in een moestuin is onmogelijk.

Meer info en inschrijving: [Wat is een online jaarcursus 'Groenten Kweken'](#)

2) **Online jaarcursus voor gevorderden** (Frank)

Het is een cursus waar we dieper ingaan op technieken die helpen bij het ontwikkelen van je moestuin en het vergroten van je opbrengst. En opbrengst moet je niet eng zien als kilo's groenten maar ook als een grotere diversiteit, meer vrije tijd, meer bloemen, meer leven ...

De onderwerpen zijn heel breed, maar hebben altijd een link met tuinieren.

Je leert het nut van hagen, fruit, water, bomen en grasland in al zijn vormen. Je leert zaad oogsten, opbrengst verwerken en bewaren en ook nieuwe soorten van tuinieren komen aan bod.

Meer info en inschrijving: [Wat is de online cursus voor gevorderden?](#)

3) **Praktische jaarcursus natuurlijk tuinieren** (Piet, Lucrece, Kurt)

Deze cursus focust op doen. Het is de bedoeling om de hele dag te doen wat je eigenlijk moet doen in een moestuin: observeren, actief bezig zijn en genieten. Er is een beetje theorie in de voor middag, maar deze gaat door in de tuin. Je loopt rond met de groep en bekijkt planten (kruiden, wil de kruiden ...) en hun evolutie en je krijgt de kans om vragen te stellen over dingen die je ziet.

De rest van de dag doe je tuinwerkzaamheden: snoeien, zaaien, planten, onderhouden, mulchen, vermenigvuldigen, oogsten, kruiden oogsten ...

Data: zaterdagen 7/10 - 18/11 - 10/02 - 9/03 - 13/04 - 4/05 - 8/06 - 7/09, telkens van 10.00 u. tot 16.00 u.

Meer info en inschrijving: [Praktische Cursus Natuurlijk Tuinieren](#)

4) **Jaaropleiding Ecologisch tuinieren en permacultuur** (Ann, Kathleen)

De lessen zijn een mooie mix van praktijk en theorie. We gaan in de tuin van Yggdrasil al doende leren: ontwerpen, moestuinbedden aanleggen, zaaien, planten, mulchen, snoeien, oogsten ...

We geven de nodige bagage mee in het theoretische blok. In deze theoretische sessies gaan we eerst dieper in op wat permacultuur is en welke principes er aan de basis liggen. Daarnaast hebben we het onder andere over hoe je kringlopen in je tuin kan sluiten (wateropvang, waterzuivering, compost ...) of waar je op moet letten als je zelf je zaden wil oogsten.

Data: zaterdagen 28/10 - 9/12 - 03/02 - 16/03 - 20/04 - 25/05 - 22/06 - 14/09, telkens van 10.00 u. tot 17.00 u.

Meer info en inschrijving: [Jaaropleiding Ecologisch Tuinieren en Permacultuur](#)

een stukje poëzie

Marjolein is een kruidenvrouw

Ze noemen haar Madame Currie
Ze heeft een winkeltje dat heet:
Wikke en wege
Zegge en schrijve
Het is een hele karwij
Maar ze kan er munt uit slaan
Ze houdt van muziek en luistert naar Sacha Distel en Bob Dille
Ze is heimelijk verliefd op haar buurman, de weduwe heer Moes
De vader van het meisje met de paardenstaart
Ze nodigt hem uit bij haar thuis, doch
“Salie komen” zucht ze
oh komein liefje
je t’aime, je t’aime.

M.V.E.

De Sapstroom

is de op- en neergaande stroom van een boom
water uit de aarde gaat omhoog
energie uit de kosmos gaat omlaag
samen laten ze de boom groeien
wisselwerking draagt vruchten
samenwerking geeft leven

naar het voorbeeld van de natuur
is de Sapstroom
een tijdschrift,
verbinding tussen Yggdrasil
en iedereen met
interesse voor permacultuur
uitwisseling van ideeën
is verrijkend

een sapstroom in één richting
is uitputtend, energieopslopend

A large, leafless tree stands in a green field. A path leads from the bottom right towards the tree. In the background, there are rolling hills and a cloudy sky. A picnic table is visible in the lower left corner.

ideeën, verwoording van ervaring,
zijn altijd welkom
want verrijkend
en levengevend